Verhalen achter een plaquette

Klaas de Jong

Verhalen achter een plaquette

Klaas de Jong

met medewerking van Auke Bender

Haarlem
september 2020

Uitgave Haarlemsche Jachtclub

foto op voor- en achterplat:
Jachthaven HJC aan het Noorder Buiten Spaarne in 1953

foto boven op achterplat:
Jachthaven HJC aan de Spaarndamseweg in 2000

foto onder op achterplat:
Jachthaven HJC op Schoteroog in 2020

75 jaar na de bevrijding

De Tweede Wereldoorlog ligt ver achter ons. Toch herinneren vele monumenten en plaquettes op huizen in de stad ons aan wat er in die tijd gebeurd is. Ook in ons oude clubgebouw hing een gedenkbord met de namen van vijf HJC-leden die in de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen.

Sinds enige tijd hangt die herinneringsplaquette ook in ons nieuwe clubhuis. Dat bord is ooit, in 1950, door het bestuur van onze vereniging aangeboden. Het was zo kort na de oorlog vanzelfsprekend dat er op deze manier aandacht aan hun dood werd besteed. Nu, na zoveel jaar, bleek er niemand meer te zijn, die wist wie achter de namen op het gedenkbord verborgen gingen. Dat was een reden voor mij om te proberen te achterhalen wie zij waren.

We moeten aannemen dat deze vijf de enige clubleden zijn geweest die door oorlogsgeweld zijn omgekomen. Dat ze niet een natuurlijke dood zijn gestorven, is door allerlei naspeuringen duidelijk geworden. We weten inmiddels van alle personen zoveel dat het de moeite waard is om korte biografieën aan hen te wijden.

Bij het samenstellen van de levensbeschrijvingen heb ik allereerst gekozen voor hun relatie met de HJC en de manier waarop zij in de oorlog bij het verzet betrokken zijn geraakt, later gevangen genomen zijn en vervolgens omgekomen. Voor hun clubactiviteiten heb ik voornamelijk geput uit artikelen in de plaatselijke pers in de vorm van verslagen van zeilwedstrijden.

Tijdens de eerste drie oorlogsjaren was er op de HJC nog wel een actief clubleven, maar deelname hieraan, vooral aan de wedstrijden, trok steeds minder belangstelling. Toen de bezetter in het voorjaar van 1944 het varen op het Spaarne en de Mooie Nel verbood, lag het clubleven tot het einde van de oorlog geheel stil.

De meeste biografische gegevens kwamen in eerste instantie via websites van oorlogsslachtoffers. Maar op die manier zijn we toch ook bij nazaten terechtgekomen. Telkens bleek dat familieleden ook zoveel jaar na de bevrijding de dood van een broer of vader als zeer ingrijpend hebben ervaren en hoe veel moeite het de direct betrokkenen kostte om daar over te praten. Of nooit hebben kunnen praten. De verhalen die uit het onderzoek naar voren zijn gekomen, geven een divers beeld van het leven in oorlogstijd en de keuzes waarvoor onze oud-leden hebben gestaan bij de beslissing om zich actief te verzetten tegen het terreurregime van de Duitse bezetters. We hopen dat de verhalen over de standvastige houding van deze oud-leden voor ons een inspiratiebron kunnen vormen.

75 jaar na het einde van de oorlog krijgen zij opnieuw de aandacht die zij verdienen. Het bestuur heeft besloten in eerste instantie de verhalen op deze digitale wijze aan de leden aan te bieden. Mocht er belangstelling zijn voor een papieren versie, dan kan deze in de vorm van een boekje tegen kostprijs aangeschaft worden.

Auke Bender heeft zich ingezet voor de realisering van dit project en heeft voor de vormgeving zorg gedragen.

Klaas de Jong
Mei 2020

E.H. Bastet

Emile Henri Bastet werd als middelste zoon van drie jongens geboren op 16 oktober 1922 in de Koorstraat 3.
Die straat ligt recht tegenover de nieuwe St. Bavo aan de Leidsevaart.
Het huis was in 1911 door J. Cuypers gebouwd, dezelfde architect als van de kathedrale basiliek. Vader Bastet heeft in 1938 een steen naast de voordeur laten inmetselen met de afbeelding van de Egyptische kattengodin Bastet.
Hij suggereerde op deze manier een denkbeeldige relatie tussen deze godin en zijn familienaam. Die steen is op de onderstaande foto nog te zien.

Later is hij om onbekende redenen weggehaald. In werkelijkheid stamde de familie af van nazaten van Franse Hugenoten die in de 18e eeuw naar het noorden gevlucht waren. In de namen van het gezin was die Franse afkomst nog terug te vinden.
De vader heette Thomas François, net zoals zijn oudste zoon, de moeder droeg de namen Frederique Charlotte, terwijl de jongste zoon Frédéric genoemd werd.

Het was een gegoed gezin daar in de Koorstraat, dat er ook een vast dienstmeisje op na kon houden.

Moeder was muzikaal en zong bijvoorbeeld liederen van Beethoven, terwijl zij zichzelf daarbij op de piano begeleidde. Vader had een goede baan en reed al in de jaren ’30 in Chevrolets rond.

Het is was vanzelfsprekend dat de zonen naar de middelbare school gingen. Maar studenten waren de zoontjes Bastet niet allemaal. De oudste, Thomas, ging naar de HBS-B op de Zijlvest, maar verliet de school na de vierde klas.

Wat hij daarna deed, vermelden de annalen niet, maar hij had geen baan toen hij in 1939 bij het Korps Motordienst werd opgenomen. Zijn geschiedenis is ook niet zonder rimpels verlopen.
In de oorlog moest hij onderduiken en zat ergens ‘achter de IJssel’.

Na de oorlog werd hij in 1948 als dienstplichtig militair opgeroepen om naar Indonesië te gaan.

Ook Emile maakte zijn school niet af. Hij was voor de cursus 1934/35, evenals zijn oudste broer, op de HBS-B ingeschreven, getuige een bericht in de IJmuider Courant van 14 juli 1934, p 8:

1STE HOOGERE BURGERSCHOOL B
MET 5-J. C.
Toegelaten tot de 1ste klasse:
J. Mosk, J. Bais, Madeleine Y. Bartelds, E. H. Bastet, J. E. v. d. Boon, W. L. Brugsma, W.

Maar hij heeft daar kennelijk maar één jaar op gezeten, want in het volgende schooljaar was hij leerling van het Kennemer Lyceum in Overveen. Hij staat daar te boek als leerling van 1935 tot 1937. Dat betekent dat hij ook deze school niet heeft afgemaakt. Hij had een groot tekentalent, en zal liever die richting opgegaan zijn. In ieder geval werd hij later reclame tekenaar.

Sportief was hij wel. Hij voetbalde bij de Koninklijke HFC en zeilde bij de Haarlemsche Jachtclub. In de verslagen van zeilwedstrijden in het Haarlems Dagblad van de laatste jaren voor de oorlog komen we zijn naam een aantal malen tegen.
In de krant van 5 juni 1939 stond een verslag van de Voorjaarswedstrijden van de Haarlemsche Jachtclub van dat weekend. De wedstrijden kenmerkten zich door een groot deelnemersveld.

In de clubjollen moest er zelfs in series gevaren worden. Op beide dagen stond er een flinke bries. Het zonnetje scheen lustig op de witte zeilen. Kortom, het

was ideaal zeilweer. Emile startte op beide dagen. Op zaterdag wist hij bij de Clubjollen A niet te winnen van H. Waller, en werd hij tweede, maar op de zondag won hij de eerste serie. De andere twee series werden door Waller en W. van Wessem gewonnen. De drie zeilers gaven elkaar volgens de verslaggever heel weinig toe.

Het volgende weekend werd het tweede deel van de voorjaarswedstrijden verzeild. Opnieuw was het op de zaterdag prachtig zeilweer, maar op zondag regende het de hele dag. Ook de wind toonde zich van zijn wispelturige kant.

Gelukkig leed de stemming onder de deelnemers er niet onder.
Zoals de verslaggever voldaan constateerde, bleef de spanning erin tot de laatste wedstrijd van de Clubjollen A. Door op zondag twee series te winnen kon H. Waller tenslotte de eerste prijs mee naar huis te nemen. Emile Bastet slaagde er nog net in om met vijf punten voorsprong op W. van Wessem de tweede plaats in het algemeen klassement te veroveren.

Het Haarlems Dagblad meldde op 17 juli 1939 opnieuw een succes van Emile Bastet. Bij de wedstrijden tussen de verenigingen Het Spaarne en de HJC was hij bij de Clubjollen A tweede geworden. Opnieuw had hij de eerste plaats aan zijn clubgenoot H. Waller moeten laten, maar de twee HJC’ers hadden hun concurrenten van Het Spaarne wel achter zich gelaten.

Meer zeilsuccessen van Emile waren er in de plaatselijke pers niet te vinden, behalve een verslag van 5 augustus 1942 van de Holland Week waarbij Emile 1e werd bij de Internationale 12-voetsjollen wedstrijd met zijn boot “Engerd”. Zijn broer Frédéric overdreef dus niet, toen hij Emile in zijn Haarlemse herinneringen ‘een verwoed zeiler’ noemde.

foto boven:
12-voetsjollen wedstrijd op het Spaarne

Die memoires, verzameld in het lezenswaardige boekje “De kat uit de boom”, geven ook een verslag van de onderduik en latere arrestatie van Emile.

Toen de Duitse regering in 1942 in de gaten kreeg, dat de oorlog veel langer zou duren dan ze voorzien had, wilde ze voor de miljoenen Duitse soldaten die voor de militaire dienst werden opgeroepen, plaatsvervangers hebben.

Voor het “Reich” werd het noodzakelijk geacht arbeiders uit de bezette gebieden te verplichten voor de Duitse oorlogsindustrie te werken. In januari van dit jaar werd in Nederland de ‘Nederlandse Arbeidsdienst’ ingesteld. Mannen tussen de 18 en 35 jaar moesten, ook in Nederland, voor deze dienst hun arbeidsdienstplicht in Duitsland

foto boven:
Het Bloemeneiland in de Westeinderplas. Het eiland bestaat nog, alleen de bebouwing is verdwenen

foto rechts:
De “Blauwe bussen van de firma Maarse & Kroon“

vervullen. Regelmatig werden zij in de loop van de oorlog opgeroepen zich daarvoor te melden, en in veel gevallen hielden de Duitsers razzia’s om werkweigeraars op te pakken.

Omdat Emile in 1940 18 jaar was geworden, kwam hij dus ook in aanmerking om in Duitsland te moeten gaan werken. Zoals zovelen, wilde hij dat niet en dook hij onder. Aanvankelijk deed hij dat op het Bloemeneiland in de Westeinder Plas.

In de jaren ’20 was op de Grote Poel in de Westeinder bij de Kleine Brug de “Theetuin Bloemeneiland” gebouwd met een starttoren ten behoeve van de zeilwedstrijden. In de oorlog stichtte de Nederlandse Zeil- en Roeivereniging daar voor de zeilers een soort wedstrijdcentrum. Dit terrein werd aangeduid als ‘Bloemeneiland’.

Tot in het begin van augustus 1943 mochten hier nog zeilwedstrijden worden gehouden. Op den duur bleek een bevredigende exploitatie niet mogelijk. Na enkele jaren werd het wedstrijdgebouw afgebroken.
Emile zat daar een tijdje ondergedoken, waar broer Frédéric hem eens in de veertien dagen opzocht om hem een flinke koffer schone kleren te brengen. Dat was toen een hele onderneming. Hij moest eerst met de blauwe autobus van de firma Maarse & Kroon naar Aalsmeer.

Bij de aanlegsteiger hing een bel, die je behoorlijk hard moest luiden, want anders kon je hem op het eiland niet horen. Emile kwam dan in een bootje aangeroeid, soms flink tegen de wind in. Op de steiger wisselden ze van koffers: hij kreeg die met de schone kleren, Frédéric nam de vuile was mee terug. Emile bleek niet zo spraakzaam, en vertelde eigenlijk nauwelijks iets. Zeker niet over de manier waarop hij zijn dagen op het eiland doorbracht, hoewel hij alleen scheen, want er kwam nooit iemand met hem mee.
Frédéric zeulde de koffer dan maar weer terug naar de bushalte. Emile heeft enige tijd op dit eiland gezeten, maar kennelijk vond hij het op een bepaald moment toch te gevaarlijk en kwam hij weer thuis in de Koorstraat. Hij zat daar ondergedoken, kwam nooit het huis uit, en tekende op zolder aan zijn grote tekentafel, schreef wat en las.

Volgens zijn broer Frédéric zou hij het op een mooie zaterdag, de 22e juli 1944, thuis niet meer hebben kunnen uithouden en verdween hij naar de Roei- en Zeilvereniging aan het Zuider Buiten Spaarne in Heemstede.
Volgens een krantenbericht zou hij daar samen met drie andere jongemannen ondergedoken hebben gezeten om aan de Arbeidsdienst in Duitsland te ontkomen.

Hoe het ook zij, hij ging die middag het water van het Spaarne op. Misschien

dacht hij daar veilig te zijn, maar dat bleek een misrekening. Die middag hielden de Duitsers een razzia en kwamen ook bij de Roei- en Zeilvereniging, waar de Duitse SD’er Kermer de vier jongemannen aanhield. Ze werden in een overvalauto gezet en naar het politiebureau in de Heemsteedse Raadhuisstraat gebracht. Daar werden de vier opgesloten. Later kwam daar nog een vijfde jongeman bij.
Van die vijf zou Emile de enige zijn die de oorlog uiteindelijk niet overleefde!
Een van hen was de latere directeur van de kerncentrale in Borsele, Robert van Erpen Royaards.

De plaatselijk leider van de LO, de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers, in Heemstede vond dat de vijf in het politiebureau opgesloten jongemannen bevrijd moesten worden. Daarom vroeg deze Marinus Vaumont aan een voorman van de LKP, de Landelijke Knokploegen, of die mensen had die de bevrijdingsactie konden uitvoeren. Die knokploegen deden aan verzet, waarbij ze het gebruik van geweld niet schuwden. Ze pleegden bijvoorbeeld gewapende overvallen, waarbij ze distributiebonnen en blanco persoonsbewijzen buitmaakten of ze schoten gevaarlijke mensen, zoals verraders of hoge nazi’s, dood. Drie KP’ers uit de Haarlemmermeer wilden de bevrijdingsactie in Heemstede wel op zich nemen. Deze Ben Lenderink, John van der Hulst en Albert Hoekstra zouden een paar maanden later door de Duitsers in de Haarlemmermeer worden gefusilleerd, nadat ze bij het overbrengen van wapens waren betrapt.

Maar deze actie in het politiebureau verliep wel goed. Een paar dagen na de arrestaties, op 25 juli, voerden de drie KP’ers een succesvolle bevrijdingsactie uit en haalden ze de vijf gevangenen uit het politiebureau in de Raadhuisstraat. Maar toen Emile en Robert wegvluchtten, werden ze door een van de twee Nederlandse agenten achtervolgd en opnieuw ingerekend. De andere ging achter de initiatiefnemer van de bevrijdingsactie, Vaumont, aan en verwondde hem dodelijk, toen die trachtte te ontkomen. Vaumont was zo onverstandig geweest in de Raadhuisstraat te gaan kijken hoe de bevrijdingsactie zou verlopen. Daarbij is hij herkend en is de jacht op hem ingezet met de bekende tragische afloop. Overigens zijn beide agenten na de oorlog nauwelijks voor hun wandaden gestraft!

foto links:
Het clubgebouw van de K.R.& Z.V. Het Spaarne. De toren op het gebouw is inmiddels afgebroken

Emile werd overgebracht naar het Haarlemse politiebureau in de Smedestraat. Daar heeft zijn broer Frédéric hem nog één keer kunnen opzoeken.
Kort daarna werd Emile op transport gesteld naar het kamp Amersfoort, een verzamelplaats voor veel gevangenen die later naar andere kampen werden vervoerd. Tot de dag na Dolle Dinsdag, 5 september 1944, is hij daar gebleven.

Die dag werd zo genoemd, omdat zich toen in heel Nederland emotionele taferelen afspeelden naar aanleiding van de berichten dat het land nu elk moment van de Duitse bezetting bevrijd kon worden. De familie kreeg bericht van het Rode Kruis dat Emile naar Duitsland was weggevoerd, maar kreeg niet te horen waarheen. Daar kwam ze pas na de oorlog achter.
Maar eerst moesten ze de oorlogsdagen nog door zonder iets te weten.
Bovendien dreigde het gevaar dat nu ook de jongste zoon Frédéric nog zou worden opgepakt, omdat hij de leeftijd had waarop je verplicht werd je te melden voor de arbeidsinzet. Dat gevaar werd werkelijkheid bij de zogenaamde Sinterklaasrazzia van 6 december 1944. De Wehrmacht verwachtte dat veel ondergedoken mannen Sinterklaasavond met hun familie zouden willen doorbrengen.
Zij maakte daarvan gebruik. In de ochtenduren van 6 december lag er bij de meeste families al een briefje op de deurmat. Daarin stond dat iedere man in de leeftijd van 17 tot 40 jaar zich voor de arbeidsinzet moest melden. Het briefje eindigde met de waarschuwing: “Op hen, die pogen te ontvluchten of weerstand te bieden, zal worden geschoten.” Zo stonden er later op die dag ook Duitsers voor de deur van de familie Bastet. Op de vraag of er nog zonen in huis waren, antwoordde de vader ontkennend. Hij kon papieren van het Rode Kruis tonen waarin stond dat Emile uit het kamp Amersfoort was weggevoerd. De oudste zoon Thomas was niet meer thuis en over de jongste zoon werd niet gerept. Die zat veilig in zijn schuilhok op de zolder. Gelukkig geloofden de Duitsers vader Bastet en vertrokken. Pas na de bevrijding hoorde de familie wat Emile was overkomen.

Langzamerhand drongen de berichten door wat er in de concentratiekampen van de Duitsers was gebeurd. Er kwamen ook mensen daaruit terug. Maar Emile was daar niet bij. De familie geloofde nog steeds dat hij op een goede dag voor de deur zou staan. Hij was tenslotte een gezonde en sportieve knaap van nog geen tweeëntwintig geweest toen hij gevangen was genomen. Maar toen Emile alsmaar niet kwam opdagen, plaatste vader Bastet uiteindelijk een oproep in de krant. Er meldde zich een onbekende man, die dichtbij op de Leidsevaart woonde. Deze vertelde dat Emile in het kamp Neuengamme ziek geworden was, en dat hij hem daar het laatst gezien had. De gevangenen hadden in het kamp tot hun middel in de ijskoude modder moeten graven. Bij dit zware werk hadden ze nauwelijks voedsel gekregen en alleen vervuild water om te drinken. Daardoor had Emile dysenterie opgelopen en was hij daaraan op 27 januari 1945 bezweken. Broer Frédéric vertelt dan dat het leven van zijn ouders daarna kapot was.

Later werd bekend dat het in het concentratiekamp Neuengamme de gewoonte was dat alle persoonlijke bezittingen bij aankomst moesten worden afgegeven. Vervolgens werd al het lichaamshaar afgeschoren en kreeg de gevangene in plaats van de eigen naam, een nummer op een zinken plaatje, dat om de nek gedragen moest worden. Emile kreeg het nummer 49164. De SS probeerde in het kamp de morele en psychische weerstand van de gevangenen te breken door hen in vernederende omstandigheden te laten leven en werken.
De barakken waren overvol, sanitaire voorzieningen waren ontoereikend en enige privacy was er niet. Men kreeg onvoldoende voedsel en moest zware arbeid verrichten. De dag was zo strikt ingedeeld dat er nauwelijks een vrije minuut overbleef.
In totaal stierven er bijna 43.000 gevangenen, van wie Emile er één was.
Hij staat in het Gedenkboek Neuengamme onder nummer 34 vermeld.

Na de oorlog zijn de oorlogsslachtoffers op vele verschillende manieren herdacht. Emile komt op drie plaatsen op een plaquette voor.

Omdat Emile lid was van de Koninklijke HFC, was hij ook bij de KNVB ingeschreven. In het boek dat deze voetbalbond na de oorlog uitgaf, werd ook Emile als oorlogsslachtoffer genoemd. Hij staat er alleen met zijn geboorte- en overlijdensdatum in. Meer aandacht werd aan hem besteed door zijn voetbalclub.
Bij de opening van het nieuwe clubhuis van de Koninklijke Haarlemsche Football Club (H.F.C.) op de terreinen aan de Spanjaardslaan werd op 3 september 1949 een houten plaquette onthuld waarop de namen van de tijdens de Tweede Wereldoorlog gevallen H.F.C.’ers zijn weergegeven met deze tekst: Haarlemsche Football Club 1940 - 1945. Door oorlogshandelingen ontvielen ons: (...) E. Bastet, (...). Daaronder de tekst: ‘Zij zijn niet waarlijk dood die in ons harte leven.’
Op de foto uit een gedenkboek van H.F.C. uit 1999 zien we van links naar rechts de bestuurders W.J.H.Mulier, P.C.van Houten, dr. C.Spoelder en K.J.J.Lotsy met een krans bij de houten plaquette met de namen van de oorlogsslachtoffers.
Nog in het Jubileumboek van HFC 1954 werd met verdriet teruggekeken op het eerste jaar na de oorlog. Op p. 109 stond over dat jaar 1945 te lezen dat het een door de tijdsomstandigheden zeer verward seizoen was geweest. Vele H.F.C.’ers vertrokken voor korte of langere tijd naar Indonesië, vele anderen kwamen terug naar Nederland.

Nog steeds kwamen er toen berichten binnen van het overlijden van clubgenoten in de tropen en in Duitse concentratiekampen. Daaronder was ook het bericht dat Emile Bastet in zo’n kamp was gestorven. De schrijver van deze regels constateerde dan ook dat het geen verwondering kon wekken, dat velen in deze tijd hun gedachten niet bij de sport konden bepalen.

boven:
Een foto uit het gedenkboek van H.F.C. uit 1999

Emile was weliswaar niet lang leerling van het Kennemer Lyceum in Overveen geweest. Toch staat zijn naam in de hal van de school op een plaquette met namen van in de oorlog omgekomen leerlingen.

foto boven:
De gedenkplaat op de eerste verdieping van het Kennemer Lyceum.

In ‘Ons Bloemendaal’ van 1/1/2005, p. 31-33 vertelde Guido van Rijn van het Kennemer Lyceum een kort verhaal onder de titel “Een boze droom” dat hij als archivaris van de school op zoek was gegaan naar de mensen achter de namen van in de Tweede Wereldoorlog omgekomen (oud-)leerlingen, die op een gedenkbord in de school vereeuwigd zijn. Zo kwam hij ook op de naam van Emile Bastet.

Vele jaren na de oorlog kwam diens jongste broer Frédéric (schrijver, hoogleraar in de archeologie in Leiden) op de school een lezing geven. Van Rijn gaf hem bij die gelegenheid een kopie van de leerlingenkaart van zijn broer Emile. Frédéric begon te huilen en zei dat Guido hem daarmee meer goed had gedaan dan deze besefte.
Daarna stonden ze samen voor het oorlogsmonument in de school waarop ook de naam van Emile staat.

Uit de plaatselijke pers heb ik een aantal verslagen gehaald, waaruit blijkt dat Emile ook een enthousiast wedstrijdzeiler van de HJC is geweest. Hij heeft dus zijn sportieve ambities tussen het voetballen bij de HFC. en het zeilen bij onze club moeten verdelen. Het zou aardig geweest zijn geweest als wij van Emile als zeilend lid van onze vereniging veel meer hadden geweten!

C.C. Flemming

Van de vijf namen op de plaquette kunnen we **Christiaan Course Flemming** wel de meest fervente zeiler noemen. Hij komt maar liefst 40 keer voor in de sportverslagen van het Haarlems Dagblad.

Kennelijk is hij begonnen met een zeilkano, die op een gegeven moment in het Haarlems Dagblad te koop werd aangeboden als een z.g.a.n. tweepersoons kano met zeil, zwaardjes en roer.

Christiaan Course, die Course genoemd werd, kwam uit een gegoed gezin en had dezelfde naam als zijn vader. Die had trouwens ook enige tijd zelf een zeilboot.

Vader Christiaan was bankier, eerst als directeur bij de Bank Associatie van Wertheim & Gompertz totdat hij in 1937 benoemd werd tot directeur van de Incasso-Bank in Amsterdam. Hij was commissaris van verscheidene nv’s op financieel en commercieel gebied en bereisde allerlei Europese landen voor zakelijke doeleinden.

Course was de jongste van vier kinderen en werd op 23 juli 1923 in Haarlem geboren, hoewel het gezin in Bloemendaal op de Vijverweg 19 woonde. Zijn moeder zal voor de bevalling wel naar een Haarlemse kliniek zijn gegaan.

Course scheelde 15 jaar met zijn oudste zus Nan (geb. 12 juni 1908) en vijf jaar met zijn tweede zus Mieke (geb. 26 feb 1918).

foto links:
Het huis in Bloemendaal waar Christiaan Course Flemming opgegroeid is

Zijn broer Dick (geb. 22 apr 1920) was drie jaar ouder en ging net zoals zijn zus Nan naar de 2e HBS-B aan het Santpoorterplein.

De kinderen hadden kennelijk aanleg voor de exacte vakken, want ook Course ging naar die school. Alle drie hebben ze hun diploma daar gehaald. Course slaagde in het eerste oorlogsjaar voor zijn HBS-B diploma.

De jongens waren op verscheidene terreinen sportief actief. Zo deden ze verschillende malen succesvol mee met schoolschaaktournooien. Course won bijvoorbeeld in 1935 de eerste prijs met zijn ploeg van de 2e HBS-B.

Ook schaatsten de broers op de ijsbaan Brederode. Hieronder een advertentie uit het Haarlems Dagblad van 9 maart 1935, waaruit blijkt dat het vroeger nog laat in het seizoen kon vriezen. Eind december 1935 plaatste vader Flemming een advertentie waarin hij meedeelde dat er op die ijsbaan twee verschillende rechterschaatsen verloren waren. Kennelijk hadden de broertjes hun linker schaatsen meegenomen. Of ze teruggebracht zijn, vermeldt de historie niet.

foto rechts:
Course aan het roer van zijn 16m2; datum en plaats onbekend

Wisselbeker Teamwedstrijden Olympiajollen, gewonnen door Course Flemming in 1941
coll.HJC

Vooral op het gebied van het zeilen waren de broers Flemming actief. In september 1936 komen de eerste vermeldingen van hun activiteiten in het Haarlems Dagblad.
In het verslag van de onderlinge wedstrijden van de HJC werd gemeld dat 'Flemming' in de 16m2- klasse had gewonnen. Als dit ook Course betreft - want de zeilers werden alleen bij achternaam genoemd - dan was hij nog maar 13 jaar. Waarschijnlijk was de 16m2, waarmee ze zeilden, door hun vader voor de oudere broer Dick gekocht.
Een nicht van Course herinnert zich dat die een zeilboot bezat. Waarschijnlijk hebben ze getweeën daarin gevaren. Dat leiden we af uit het feit dat bij de vermelding van de uitslagen geen voornamen werden genoemd, terwijl dat wel gebruikelijk was. De naam van de boot die in het krantenverslag genoemd werd, droeg de Friese naam 'Sylnocht', wat zeilplezier betekent.

Later, toen de broers niet meer samen zeilden, wordt Course als stuurman van de deelnemende 16m2 genoemd. Het valt op dat de krant vrijwel elke week verslag deed van zeilwedstrijden. Dat konden de onderlinge wedstrijden van de HJC zijn, maar ook artikelen over

het verloop van de verschillende zeilweken als de Holland Week, de Sneekweek en de Kaagweek.

Een paar voorbeelden mogen dit illustreren. Het aantal inschrijvingen bij de jaarlijkse nationale wedstrijden van de HJC in september 1938 was bijzonder hoog. Pas toen het al donker was, konden bijvoorbeeld de laatste B-jollen terug gesleept worden. Hoe groot de deelname aan de 16m2 wedstrijden was, is niet uit het verslag op te maken. In ieder geval werd Course eerste met een nieuwe boot, die alweer een Friese naam droeg 'Unrêst' (Onrust).

Ook in het nieuwe jaar 1939 waren er weer veel boten in het water bij de voorjaarswedstrijden van de HJC op het Noorder Buiten Spaarne. Het verslag meldt dat C. Flemming als altijd weer onverslaanbaar was. In de eerste wedstrijd lag hij zelfs 'een straatlengte' voor, hoewel die in de tweede race tot een 'straatje' was gereduceerd. In de wedstrijd op zondag zeilde Course weer mee, nadat hij de tweede wedstrijd aan zich voorbij had laten gaan.
Het verslag meldt droog: "Dus werd hij één." Dat het niet altijd van een leien dakje ging, bleek tijdens de jaarlijkse wedstrijden van WSV 'De Nieuwe Meer' die op de Westeinder Plassen werden verzeild. Course slaagde er niet in om in de prijzen te vallen; die eer moest hij aan de Amsterdamse deelnemers laten. Misschien had het ermee te maken dat er op de beide dagen een wispelturig windje stond, waardoor de geluksfactor volgens de verslaggever ook een woordje had meegesproken.

In het eerste oorlogsjaar 1940 stapte Course van de 16m2 klasse

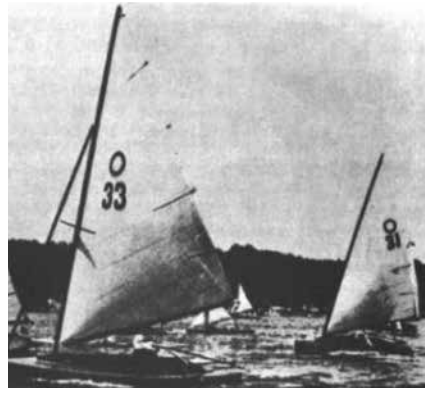

over naar die van de Olympiajollen. Dit boottype was ontwikkeld uit de behoefte aan een nieuwe eenheidsklasse voor de Olympiade van 1936. Uit de vele inzendingen werd uiteindelijk het ontwerp van Helmut Stauch (de O-31 hierboven) gekozen.

In Nederland kreeg de bekende botenbouwer Van de Stadt van het Watersportverbond opdracht om de eerste zes Nederlandse Olympiajollen te bouwen. Met één daarvan behaalde Daan Kagchelland op de Olympische zeilwedstrijden die in Kiel werden gevaren, de gouden medaille.

Bij de voorjaarswedstrijden van de HJC in 1940 kwamen de Olympiajollen voor het eerst in Haarlem aan de start. "Het was een mooi

gezicht, deze ranke scheepjes over het water te zien scheren," volgens de verslaggever. Die zag in deze klasse onder andere "den bekenden 16m2 klassezeiler C. Flemming" aan de start verschijnen. Course werd met zijn boot 'Es tam tam' tweede met 72 punten.

Broer Dick was al een paar jaar daarvoor in Delft aan de toenmalige Technische Hogeschool gaan studeren, en kon dus niet zo goed meer meedoen aan de wedstrijden op de Haarlemsche Jachtclub.

Course bleef ook na zijn HBS-examen in 1940 fanatiek doorzeilen in de nieuwe klasse van de Olympiajollen. Dat blijkt uit de regelmatige uitslagen tot in het jaar 1942.
Bij de Pinksterwedstrijden van de Goudse Roei- en Zeilvereniging won hij de wedstrijd op de maandag, nadat hij op zondag vierde was geworden.

foto links:
Olympiajollen op de Sneekweek 1939

foto boven:
Course klimmend uit zijn Olympiajol; datum en plaats onbekend

foto links:
Het winnende Olympiajol-ontwerp van Helmut Stauch (O 31) tijdens selectiewedstrijden waarin bepaald werd welk ontwerp op de Olympische Spelen mocht deelnemen

onder:
Wisselbeker
HJC Teamwedstrijden,
gewonnen door Course
Flemming en Jan Bier
in 1941
coll.HJC

Op het kampioenschap van Noord-Holland op de Westeinder eind mei had hij geen rol van betekenis kunnen spelen door een gebroken stag.

Course wist op de Kaagweek van juli 1941 twee keer een race met zijn Olympiajol 'Es tam tam' te winnen. Hij zeilde daarna nog op de Holland-Week met het HJCteam, waaronder de topper Jan Bier, met wie hij op de volgende Sneekweek ook succes behaalde.

De laatste keer dat Course in een verslag vermeld werd, was op 7 september 1942.
De HJC had weer nationale wedstrijden georganiseerd, die talloze zeilers naar het Noorder Buiten Spaarne en de Mooie Nel hadden gelokt. Jan Bier boekte op beide dagen een fraaie overwinning.

Op de eerste dag was Course nog tweede geworden, maar op volgende dag speelde hij een heel andere rol. Hij had in de eerste wedstrijd "door den wind" pech, zo meldde

foto boven:
Course (3e van links) te midden van andere watersporters; plaats en datum onbekend

het verslag, en 's middags toen hij de leiding had, moest hij wegens een aanvaring met een boei gediskwalificeerd worden.

Course had moeite om met harde wind goed te zeilen. Dat vertelde zijn goede vriend en zeilmaat Jan Bier in een brief aan Course's vader. Als Course onder die omstandigheden toch won, dan kon hij daarover zeer tevreden zijn.

Met zijn boot "Es tam tam" liep het overigens niet goed af, want die werd later door de Duitsers in beslag genomen.

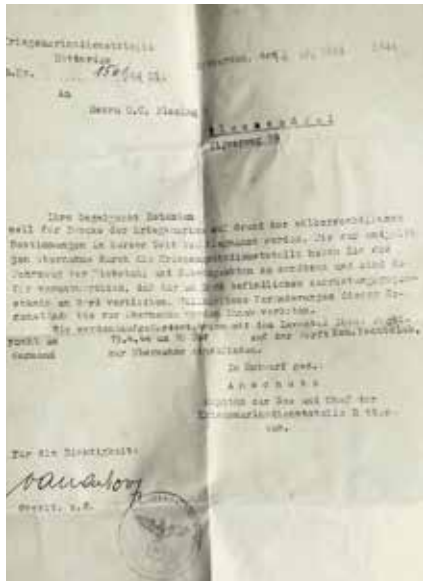

rechts:
Brief van de Kriegsmarine waarin Course opgedragen wordt zijn zeilboot in te leveren

Die (dreigende) confiscatie overkwam trouwens alle boten van de HJC, die door de Duitse bezetters in de Ripperdakazerne werden opgeeist. De meeste particuliere jolleneigenaren brachten hun boten onmiddellijk in veiligheid. De meesten vonden een schuilplaats bij de Watersportvereniging De Koenen aan de Nieuwe Meer. Toen ze daar ontdekt dreigden te worden, zijn ze met stenen verzwaard letterlijk in de Nieuwe Meer ondergedoken.

Een zestal andere jollen kreeg onderdak in de kelder van café-restaurant Brinkmann op de Grote Markt. Acht clubjollen werden ergens op de werf van Piet Stapel in Spaarndam verborgen. De laatste twee oude jollen bleven op de haven achter.
De voorzitter van de HJC, de heer Bleeker, verklaarde tegenover de Duitsers dat de andere boten ter reparatie waren weggebracht, terwijl de overgebleven jollen nog net met hozen boven water konden worden gehouden. Heel veel in beslag genomen boten zijn naar Duitsland vervoerd, van waaruit ze na de oorlog in sterk verwaarloosde toestand terugkwamen. Ze kregen onder andere in de Amsterdamse Sixhaven een tijdelijke ligplaats.

Na zijn HBS-examen had Course zich voor de MTS ingeschreven. Volgens een nichtje had hij niet op een universiteit willen studeren, omdat hij dan als student zou worden geregistreerd.

Misschien had dat te maken met de onzekerheid omtrent de studie in oorlogstijd. In Leiden en Delft waren al in het begin van het studiejaar 1940/41 stakingsacties uitgebroken naar aanleiding van de beroemde rede van prof. Cleveringa, die had geprotesteerd tegen het ontslag van Joodse collega's. Ook als leerling van de MTS kreeg Course niettemin met Duitse maatregelen te maken.
In de loop van 1942 was de druk van de Duitse autoriteiten om zich te melden voor de opengevallen arbeidsplaatsen in Duitsland veranderd in de plicht om zich voor de zogenaamde Arbeitseinsatz te melden. Dat was ook voor Course het sein om onder te duiken, wilde hij niet opgepakt worden. Waarschijnlijk heeft hij op verschillende adressen onderdak gevonden, in ieder geval ook in Breda. In een brief aan zijn ouders in maart 1943 vanuit deze stad zegt hij dat hij er rekening mee houdt dat hij nog wel eens zal moeten verkassen. Ook schrijft hij dat hij hoopt naar school te kunnen terugkeren. Hij had zich intussen wel bij de Leidse Onderwijsinstellingen ingeschreven voor een cursus Handelswetenschappen en Boekhouden. Uiteindelijk kwam hij als onderduiker in de Haagse Wilhelminastraat terecht, waar hij een kamer vond op de hoek boven een groentewinkel.

Zijn oudere broer Dick was intussen in Sprang-Capelle, een dorp boven Kaatsheuvel in Noord-Brabant, ondergedoken. Samen met een andere ondergedoken Delftse student, Ad Schoorl, was hij gaan deelnemen aan de verzetsactiviteiten van de zogenaamde Groep André. Deze verzetsgroep groeide in de loop van de oorlog uit tot een van de belangrijkste verzetsorganisaties in Zuid-Nederland. Zij was actief in allerlei verzetsactiviteiten.
Zo noteerden leden van de groep gegevens over de vijand en gaven die via een andere verzetsgroep door aan de geallieerden. Met die groep had ook Course contact, misschien via zijn eerdere Brabantse onderduikadres.
Hij had zich in Den Haag bij de Landelijke Organisatie voor de hulp aan onderduikers aangesloten.
Course speelde informatie door aan de verzetsgroep van zijn broer, zoals kaarten van de Scheveningse verdedigingswerken, die deel uitmaakten van de beruchte Duitse Atlantikwall.

Nu was het plegen van verzet tegen de Duitsers een gevaarlijke zaak, maar in Den Haag zeker. Ondanks alle in acht genomen veiligheids-

foto boven:
Een nog nauwelijks herkenbare teruggekomen jol

foto boven:
Mogelijke hoek waar Course onderdook. De Wilhelminastraat ligt in het Bezuidenhout, dat op 3 maart 1945 door een ververgissingsbombardement van de geallieerden in puin werd gelegd. Het was de bedoeling geweest om enige V2-raketopslagplaatsen in het nabijgelegen Haagse bos uit te schakelen.
550 mensen kwamen om het leven, onder wie de bekende dichter-zanger Speenhoff. Duizenden mensen raakten dakloos.
Naderhand is de wijk weer opgebouwd, zoals deze huizen uit de naoorlogse tijd laten zien.

foto boven:
Christiaan C. Flemming
In het verzet had hij als
schuilnaam Peter

foto rechts:
De beruchte dodencel 601
in het Oranjehotel

maatregelen kon niet worden voorkomen, dat de Duitse Sicherheitsdienst (SD) veel meer arrestaties verrichtte dan in vergelijkbare andere districten. De Duitsers gebruikten vaak provocateurs, die een groep infiltreerden en de leden ervan aanzetten tot plegen van illegale acties, die dan aan de Duitsers werden verraden. Bovendien kende het district Den Haag twee verzetsgroepen die niet goed met elkaar overweg konden. Zo kon het gebeuren dat van de LO en Knokploegen (KP) door verraad of anderszins bijna 250 mensen omkwamen. Daar hoorde helaas ook Course Flemming toe.

In de loop van 1943 namen studenten het heft in handen van de plaatselijke LO, nadat de SD door infiltratie verscheidene leden had opgepakt. De nieuwe districtsleider was Johannes Mulders, die ook in de zogenaamde 'Raad van negen' voor het studentenverzet zat. Daarvan maakte misschien ook Course deel uit. De nieuwe leider was nog maar goed veertien dagen in functie toen de groep opnieuw geïnfiltreerd bleek. Kennelijk werden de vergaderingen geschaduwd. Zo ook op 13 juni 1944, toen er een bijeenkomst bij Mulders (schuilnaam Eric) plaatsvond, waar Course ook aanwezig was. Tijdens deze vergadering viel de SD het huis binnen, waarbij Course met vijf andere aanwezigen, waaronder de leider, werd gearresteerd. Zijn zuster Nan, die in Voorburg woonde, zag Course tussen Duitsers naar buiten komen. Zij was naar het adres toegekomen om haar broer een belangrijk document te geven. Het was een plattegrond van de bunker van Seyss-Inquart, die deel uitmaakte van de Atlantic Wall. Toen ze wilde aanbellen, tikte de winkelier van de winkel op de begane grond tegen de winkelruit en gebaarde dat ze weg moest gaan. Vanuit een café aan de overkant van de straat zag ze de arrestatie van Course en zijn makkers. Ze was dus door het oog van de naald gekropen. Als de winkelier haar niet had gewaarschuwd, dan was zij zelf ook door de Duitsers opgepakt.
De gearresteerden werden naar het beruchte Oranjehotel gebracht.

Het Oranjehotel was de bijnaam voor de Scheveningse gevangenis tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ruim 25.000 mensen zaten hier tussen 1940 en 1945 opgesloten voor verhoor en berechting. Onder de gevangenen zaten bekende personen, zoals de 'Soldaat van Oranje' Erik Hazelhoff Roelfzema, Henri

Pieck, de broer van de Overveense tekenleraar Anton, en de Haarlemse horlogemaakster Corrie ten Boom. Voor velen was het Oranjehotel het beginpunt van een lange tocht langs Duitse gevangenissen en concentratiekampen.

Dat gold helaas ook voor Course en zijn medestrijders. Zij werden naar het concentratiekamp Vught gestuurd om daar te worden gefusilleerd. Dat gebeurde op 4 september 1944 op de fusilladeplaats van het kamp. Hij was nog maar 21 jaar.

In de tijd dat Course werd doodgeschoten, vonden massale executies plaats, die opgevoerd werden onder druk van het naderen van de geallieerde troepen. Vanuit verschillende gevangenissen, maar met name uit de strafgevangenis in Scheveningen, werden gevangenen, zoals Course, naar Vught gebracht. Op grond van het op 30 juli 1944 door Hitler uitgesproken Niedermachungsbefehl kwam alle rechtspraak tegen 'saboteurs' te vervallen en konden zij zonder enige vorm van rechtspraak ter dood worden gebracht.
Waarschijnlijk heeft Course, zoals de meeste ter dood veroordeelden, nog korte tijd in de bunkergevangenis van het concentratiekamp gezeten, voordat de doodstraf werd uitgevoerd. Het executiepeloton bestond voor een groot deel uit Nederlandse SS'ers, die belast waren met de buitenbewaking van het kamp.
Na de ontruiming van het kamp werd door enkele omwonenden een houten kruis opgericht.
Het stenen monument met de namen van de geëxecuteerden is op 20 december 1947 door prinses Juliana onthuld.
Elk jaar houdt de gemeente Vught hier op 4 mei 's avonds een openbare herdenking.

Tot slot verdient ook broer Dick als oud-HJC'er enige aandacht. Hij overleefde de oorlog wel, al kwam hij niet ongeschonden uit de strijd. Een verkeerd door de Duitsers afgeschoten V1-raket kwam op het gebouw terecht, waar hij zich op dat moment bevond.
Hij kwam onder het puin vandaan met een verbrijzeld been.
Na de genezing daarvan bleek zijn ene been korter dan het andere, waardoor hij zijn hele leven enigszins mank liep en daardoor veel last van rugklachten had. Voor zijn hulp aan neergestorte Engelse militairen ontving hij na de oorlog een Britse onderscheiding. Ook werd er in Sprang-Kapelle een straat naar hem genoemd.

Zijn leven lang behield Dick zijn liefde voor het zeilen, die hij ook op zijn kinderen probeerde over

te brengen. Zij leerden de eerste beginselen in een "Piraatje". Later werd een Frans zeilbootje aangeschaft, een "Zef", dat op het dak van de auto mee op vakantie ging.

Als eerbetoon aan zijn omgekomen broer Course kreeg dit bootje de naam "Es tam tam". Estamtam werd in de familie Flemming ook een gevleugelde uitdrukking. Wanneer een van de gezinsleden op reis was, stuurde hij het thuisfront een telegram met "Estamtam", wat zoveel betekende als ´veilig aangekomen´.

foto boven:
Monument op de fusilladeplaats in het voormalige
concentratiekamp Vught

foto links:
Onthulling monument kamp
Vught door prinses Juliana
op 20 december 1947

W.G. Kuyck

Wouter Gerhard Kuyck
Eigenlijk is het een merkwaardig verhaal dat nu volgt. Het bestuur van de HJC had na de oorlog besloten de leden die door oorlogsgeweld om het leven waren gekomen, te eren met de vermelding van hun naam op een plaquette die in het clubhuis diende te worden opgehangen.

Zo gebeurde het ook. Maar het is vreemd, dat de naam Kuyck verkeerd gespeld op dat bord terecht kwam. Dat was oorspronkelijk ook het probleem om erachter te komen wie deze Kuyck was geweest. Uiteindelijk is dat wel gelukt. Door contacten met zijn Haarlemse kleinzoon Wouter en zijn jongste, nu 87-jarige dochter Dieneke, die haar herinneringen graag met ons deelde, konden we het verhaal van Wouter Gerhard Kuyck reconstrueren. Op een zaterdagmiddag zaten we met een aantal familieleden in ons clubgebouw herinneringen op te halen, waarbij wat oude filmpjes van vlak na de oorlog werden afgespeeld, waarop dochter Dieneke zichzelf tot haar verbazing en enthousiasme zag voorbijvaren.

Het nu volgende verhaal zal een mengeling zijn van de wederwaardigheden van de verschillende leden van het gezin van Wouter Kuyck, de vader die zelf geen actief zeiler meer was, maar door zijn kinderen toch zo betrokken bij de club raakte dat zijn naam op de herinneringsplaquette vermeld werd.

Volgens dochter Dieneke was haar vader al vóór de oorlog lid van de HJC, niet zozeer omdat hij zelf zeilde, wat hij als voormalig Marine-officier wel had geleerd, maar omdat zijn oudste kinderen lid werden. De oudste broer Wouter, een familienaam sinds generaties, had een Olympiajol, de OH 70, en als lid van de HJC werd hij een enthousiast zeiler. Hoewel Dieneke 11 jaar jonger was, herinnert zij zich de veelvuldige bezoeken aan de HJC met haar ouders voor de oorlog en de beginjaren ‘40. Inmiddels was haar andere broer Gerhard ook lid geworden. Hij ging na de 12-voetsjol-training in een Valk zeilen, met de Mooie Nel als oefenwater.

Na de oorlog, toen haar vader er dus niet meer was, stimuleerde moeder Dieneke ook lid van de HJC te worden en te gaan zeilen omdat haar vader dat beslist had gewild. Dus ging ze regelmatig op de fiets van Bloemendaal naar de HJC om daar te leren zeilen in een 12-voetsjol. Logisch dat je daarin leerde zeilen, want Haarlem was toch de bakermat van het 12-voetsjol zeilen! Zij leerde er goed zeilen. Later werd dat wedstrijdzeilen, wat betekende dat Dieneke aan alle zeilweken van de Kaag, Loosdrecht, Sneek en Alkmaar van 1945 tot 1952 heeft meegedaan.

Ze heeft daar heerlijke jaren beleefd, zegt ze. Zij bewaart nog goede herinneringen aan de families Van Wessem, Bier, Van Werkhoven en vele andere, allen via de HJC vrienden geworden. Tragisch is wel, dat haar vader in de oorlog omkwam, wat een gemis vormde, dat zij zelfs op haar leeftijd nog steeds voelt. Hij was altijd enorm betrokken bij diverse verenigingen, en het zou haar niet verwonderen dat hij ook bestuurlijk bij de HJC actief was geweest.

Wouter was inderdaad een echte organisator en het is zeer waarschijnlijk dat hij ook voor de HJC allerlei dingen heeft gedaan of meegeholpen heeft de zaken in goede banen te leiden. Hij was op 21 november 1886 in Den Helder geboren. Na zijn HBS-opleiding in Apeldoorn ging hij terug naar zijn geboorteplaats en volgde daar de opleiding tot zeeofficier aan het Koninklijk Instituut voor de Marine in Willemsoord. Daar werd hij in 1907 adelborst 1e klasse.

Enige tijd daarna vertrok hij naar Nederlands-Indië waar hij bij de Hydrografische Dienst ging werken. Terug in Nederland volgde hij de opleiding voor de Radiodienst bij de Koninklijke Marine, waar hij bleef totdat hij in 1911 als luitenant ter zee op de Hr. Ms. “Heemskerk” met de radiodienst belast werd. Vervolgens werd hij adjudant van de Commandant der Marine in Zeeland, waardoor hij naar Middelburg verhuisde.

Dit was een gelukkige stap voor de ambitieuze Wouter, want hij ontmoette daar de dochter van zijn commandant, Wilhelmina Marina Smit. Met deze Rien genoemde jonge vrouw trouwde hij in de hoofdstad van Zeeland op 29 september 1918. Zij kregen vier kinderen, waarvan twee dochters Guus (1924) en Dieneke (1932) en twee zonen Wouter Willem (1922) en Gerhard (1927). Over de wederwaardigheden van die kinderen komen we nog te spreken.

Maar eerst volgen we de carrière van vader Wouter. Deze verliet de marine in 1919 en kreeg een baan bij de Nederlandse Telegraaf Maatschappij “Radio Holland” NV in Amsterdam.

Voor dit bedrijf werkte hij enige tijd als “administrateur” in Tandjong-Priok, een onderdistrict in het noorden van Jakarta, en de belangrijkste haven van de stad.

Het gezin woonde zelf later aan de Tamarindelaan 18 in wat toen nog Batavia heette. Wouter maakte zich daar kennelijk ook op een ander vlak verdienstelijk, zodat hij het Expeditiekruis van Bali en Boni verwierf. Dat ereteken voor belangrijke krijgsbedrijven was een Nederlandse militaire onderscheiding, die aan militairen werd toegekend die aan een bepaalde belangrijke expeditie hadden deelgenomen.

foto boven:
Adelborst Wouter Kuyck op het K.I.M. te Den Helder in 1901

foto links:
Adelborst 1e klasse Wouter in 1907

foto boven:
Tandjong-Priok

foto onder:
W.G.Kuyck met echtenote tijdens een Radiofrequentie Congres in Caïro (1936?)
Foto is genomen aan boord van een jacht op de Nijl

foto rechts:
Jozef Isrealweg 9
Bloemendaal

foto's boven:
Stills uit amateurfilm van Wouter Gerhard Kuyck van het verjaardagspartijtje van dochter Guusje op 15 mei 1934 in Bloemendaal, waar zij veel familie en vriendinnetjes op bezoek krijgt, die in de riante tuin spelletjes doen. Vader Wouter deelt snoepjes uit.
In: St. Beeld en Geluid

Na een aantal jaren in de tropen keerde het gezin in 1930 terug in Nederland, waar Wouter directeur van "Radio Holland" was geworden. Dat betekende ook dat hij de directie voerde van de Nederlands-Indische Radio Omroep Maatschappij (NIROM). Het gezin kwam in een prachtige villa te wonen op de Jozef Israëlsweg 9 in Bloemendaal.

In 1927, dus nog in Nederlands-Indië, was Wouter met filmen begonnen, een hobby die hij langdurig zou beoefenen. Hij maakte allerlei films van reizen, maar ook gebeurtenissen in huiselijke kring legde hij vast. Op basis van zijn filmmateriaal zijn in deze eeuw twee compilatiefilms gemaakt: "In 1937" van Annelotte Verhaagen (2001) en "Met ons alles goed" van Erik Willems (2008). Op de website van de Stichting Beeld en Geluid, waar ook materiaal van het amateurfilmplatform is ondergebracht, zijn online talloze filmpjes van Wouter te zien, die allemaal gedigitaliseerd zijn.

De onderwerpen lopen van "Vertrek per mailschip uit Tandjong-Priok" tot een "Fietsvacantie in Overijssel", "St. Nicolaas op school" en "Familiebeelden in Bloemendaal en Overveen". Zeker als je wat nostalgisch bent aangelegd, is het een groot plezier om al die oude beelden op je scherm te kunnen zien. Aandoenlijk is het filmpje waarin de verjaardag van dochter Guusje werd gevierd.
Van de achterflap van een boek dat in 2008 verscheen van de brieven en filmbeelden van de familie Kuyck in de Indische jaren haal ik een treffende tekst, die goed illustreert hoe belangrijk de vastlegging van gebeurtenissen door Wouter is geweest.

"Een unieke bron die verschillende ontwikkelingen in de communicatie bij elkaar brengt, wordt gevormd door de correspondentie en de films van de familie Kuyck, die tussen 1924 en 1930 in Nederlands-Indië verbleef.

De meer dan 300 brieven geven een buitengewoon mooi beeld van de koloniale verhoudingen, de sociale beslommeringen en de voorbereidingen op de thuiskeer. De correspondentie heeft een extra dimensie omdat het ook gaat over het contact met het thuisfront en hoe dat wordt beïnvloed door de ontdekking van de mogelijkheden om met film te communiceren, de komst van de radio (waar de echtgenoot bij betrokken is), de telefoon en de vliegverbinding. De correspondentie en de films zijn op zichzelf al de moeite waard, maar gecombineerd leveren zij een ongekende meerwaarde op.

In het boek en de bijbehorende documentaire op DVD worden de woorden die echtgenote Rien Kuyck destijds schreef na een kleine 80 jaar verbonden aan de filmbeelden van haar man Wouter. (Erik Willems "Met ons alles goed", Brieven en films uit Nederlands-Indië van de familie Kuyck ingeleid en bezorgd door Fridus Steijlen en Erik Willems. Indische Bibliotheek, Walburg Pers, Zutphen 2008.)
Het televisie-programma "Andere Tijden" besteedde op 29 januari 2012 een mooie uitzending aan het filmwerk van Wouter.

Wouter werd lid van de Haarlemse afdeling van de Nederlandse Smalfilmliga, en vertoonde meermalen zijn films op de verenigingsavonden. In het Haarlems Dagblad zijn daarvan verschillende verslagen te vinden.

foto's links en middenboven:
Wereld Jamboree 1937 in Vogelenzang

foto rechts boven:
Still uit film "Zeeverkenners op de Kaag" van Wouter Kuyck

Op een avond begin 1933 liet Wouter zijn Indische films zien, die "met de grootste bewondering werden gevolgd" en vervolgens door de leden van de nog jonge Haarlemse afdeling besproken. Een half jaar later konden de aanwezigen genieten van een film die Wouter van zijn reis van Batavia naar Suez had gemaakt. Op de herdenkingsavond van het 10-jarig bestaan van de Haarlemsche Amateur-Fotografen Vereniging in 1936 zagen de leden "van den heer W. Kuyck een levendige reportage van de Alkmaarsche kaasmarkt, gedeeltelijk in kleuren opgenomen, en eenige grappige snapshots uit Stoop's bad, eveneens in kleuren".

Ook op een andere manier wist hij mensen te boeien, bijvoorbeeld door als spreker op te treden met een causerie over de radio-omroep in Europa en Nederlands-Indië.

Zoals al opgemerkt, was Wouter een echte organisator. Dat bleek uit zijn jarenlange activiteiten als penningmeester van de "Kennemer Padvinders", zoals de scouting tot voor kort nog heette. Zo riep hij in verband met de Kerstdaad Padvinders van 1934 op om een bijdrage daarvoor te leveren. Maar de grootste prestatie op dit gebied was wel het mede organiseren van de Vijfde Wereld Jamboree die van 31 juli tot 9 augustus 1937 in Vogelenzang plaatsvond. Van overal op de wereld stroomden in dat jaar padvinders naar ons land, in totaal 28.750 uit 54 landen! Talloze herinneringen en verslagen zijn daarvan op het internet te vinden, onder andere op het amateurfilmplatform. Vooral door Wouter, deelnemer en lid van de padvindersgroep "die Tweede Haarlem", die een lange kleurenfilm van de Jamboree maakte. Zijn filmbeelden worden onder andere in het Smalfilmmuseum bewaard onder de titel "In negentien drie zeven".

Zijn laatste film maakte Wouter in 1941 met "Kinderen in de oorlogsjaren". Hiermee zijn we aanbeland bij een tragische periode in het leven van Wouter, ook voor zijn oudste zoon Wouter Willem, die altijd gedacht heeft dat de arrestatie van zijn vader het gevolg was van zijn vlucht in de oorlog naar Engeland. Wat was er gebeurd? Kleinzoon Wouter heeft het als volgt verwoord: opa Wouter was in Bloemendaal en Haarlem een verspreider van het toenmalig illegale blad 'Vrij Nederland'. Op de website in het archief-onderdeel van het NIOD (Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie) staat hij vermeld als een van de vele verspreiders van Vrij Nederland'.

Op een gegeven moment kreeg hij van de Duitsers een oproep zich te melden. Hoewel hij de reden van zijn oproep niet kende, ging hij toch. Hij ging ervan uit dat de Duitsers wel zouden langskomen, als hij zich niet zou melden. Wellicht dacht hij dat er iets met zijn mensen aan de hand was; tenslotte stond hij als directeur van 'Radio Holland' bekend als een menselijke directeur, begaan dus met zijn mensen. Maar daar ging het ditmaal niet over.

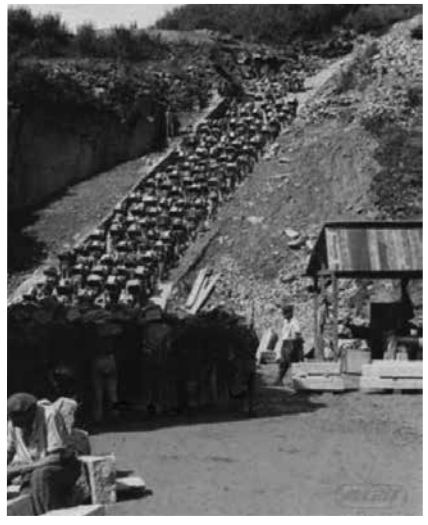

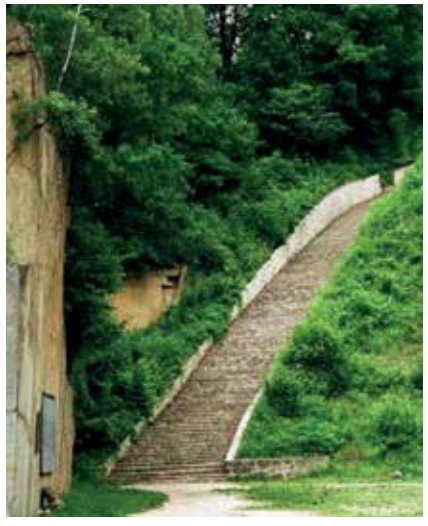

foto's rechts:
Mauthausen
De Trap des Doods,
toen en nu

De Duitsers hadden blijkbaar een lijst met verspreiders van 'Vrij Nederland' in handen hadden gekregen, waarop dus ook Wouter Gerhard voorkwam. Hoe dit heeft kunnen gebeuren, is nooit bekend geworden. Hij werd direct gearresteerd. De werkelijke reden daarvan is onzeker gebleven, omdat er ook bij het NIOD geen proces-verbaal van de arrestatie bekend is.
Het gevolg was dat de oudste zoon Wouter Willem concludeerde dat hij misschien de oorzaak van de arrestatie was geweest. Hij was namelijk op een schip naar Zweden gestapt, een gebruikelijke route om uiteindelijk naar Engeland te kunnen vluchten.
Bij het vertrek naar Zweden hadden de Duitsers tegen de opvarenden gezegd, dat een familielid van hen zou worden gearresteerd, als iemand op dit schip niet naar Nederland zou terugkeren. Omdat Wouter Willem niet naar het vaderland terugvoer, maar later vanuit Zweden naar Engeland vluchtte, heeft hij dus altijd gedacht, dat het zijn schuld was dat zijn vader was gearresteerd. Wouter Gerhard werd, hoe het ook zij, opgepakt en naar het concentratiekamp Dachau bij München gestuurd.

Daar zat hij onder nummer 69080 tot 17 augustus 1944 gevangen, waarna hij werd overgebracht naar het concentratiekamp Mauthausen bij het Oostenrijkse Linz. Een van de verschrikkingen in het kamp was, dat gevangenen aan het eind van de werkdag een zwaar brok steen uit de groeve mee naar boven moesten sjouwen.

Dat is voor velen een te zware klus gebleken, zeker als je in aanmerking neemt dat zij door te weinig eten en te zware arbeid al ernstig waren verzwakt.

Dat laatste gold ook voor Wouter die na de "hel van Dachau" nu dysenterie opliep. Met die ziekte had hij al in Nederlands-Indië te maken gehad, maar door een dieet te volgen, kon hij die redelijk onder controle houden. Daarvan was nu geen sprake meer, waardoor Wouter steeds meer verzwakte en uiteindelijk op 28 december 1944 overleed. Het officiële overlijdensbericht uit het kamparchief meldt dat "the cause of death is given as "Dickdarmkatarrh, Kreislaufschwäche" (i.e. "colitis and circulatory weakness"). We would like to point out that the causes of death given in the source usually do not match the actual".

In het Haarlems Dagblad verscheen de overlijdensadvertentie van Wouter pas op 1 augustus 1945.

Na maanden van wachten kregen wij thans door berichten van medegevangenen zekerheid dat, tot onze groote droefheid, op 28 December 1944 in het concentratiekamp te Linz, in den leeftijd van 58 jaar is overleden onze lieve man en vader

WOUTER GERARD KUYCK

Oud zee-officier, directeur der Nederl. Telegraafmaatschappij Radio-Holland.

Bloemendaal:
Mevr. W. M. Kuyck-Smit
A. J. Kuyck
G. M. Kuyck
E. O. Kuyck

Engeland:
W. W. Kuyck

Eenige en algem. kennisg.

Duidelijk is dat de familie in grote onzekerheid omtrent het lot van vader Wouter had geleefd, en dat er kennelijk niet eens een officieel bericht van de dood was gegeven. Merkwaardig is dat de tweede voornaam verkeerd gespeld in de krant kwam, een voorafschaduwing van de verkeerde spelling van de achternaam op ons herinneringsbord.

De oudste zoon Wouter Willem zat toen nog in Engeland, waar hij tot marineofficier op Enyshouse werd opgeleid.

foto links:
Enys House in Penryn
(Cornwall, Groot-Brittannië)

Hij trad daarmee in de voetsporen van zijn vader. We komen hem dan ook niet meer tegen in de verslagen van de zeilwedstrijden die de HJC weer organiseerde. In 1940 en 1941 was dat nog wel het geval toen hij zich met zijn Olympiajol "Merlet" voor de Holland Week van die jaren inschreef.

foto boven:
Olympiajol, ontworpen voor de Olympische Spelen 1936

foto links:
Een moderne O-jol

Ook deed hij mee met de zeilkampioenschappen van Noord-Holland in het tweede oorlogsjaar, waar hij samen met Course Flemming en twee andere leden het HJC-team in de Olympiajollenklasse vormde. Zijn naam werd niet bij de prijswinnaars genoemd, zodat we moeten aannemen dat hij geen sterke zeiler is geweest.
Wel is hij lang actief in de watersportwereld geweest.

Hij was in ieder geval eind jaren zestig lid van de Twaalfvoetsjollenclub, want zijn naam staat op een presentielijst van de Algemene Vergadering in 1968, toen er gesproken werd over de dreigende opheffing van de jollenklasse door het bestuur van het Koninklijk Watersportverbond.

foto boven:
Nationale wedstrijden 12-voetsjollen op de Mooie Nel in 1951
Ergens aan boord zeilt Wouter Kuyck mee, verder onbekend

In de jaren '70 heeft hij als secretaris van de Koninklijke Watersportvereniging "De Kaag" nog een rol in de watersportwereld gespeeld. Bekend van hem is een brief die hij aan de voorzitter van 12-voets jollenclub stuurde. Daarin deelde hij hem mee dat de oude en wrakke jol die deze ooit in een overmoedige bui had gekocht en als plantenbak aan "De Kaag" had geschonken, definitief ter ziele was.

rechts:
Brief van KWV De Kaag aan de voorzitter van de 12-voets jollenclub
In: Twaalf voets jol 100 jaar klasse 1914-2014, p. 156

Ook van zijn broer Gerhard zijn geen bijzondere zeilprestaties bekend. Hij komt tenminste in geen enkele uitslagenreeks voor.
Wel is van hem nog een bijzonder document bewaard gebleven. Hij kreeg namelijk een diploma, omdat hij met succes het examen A voor de zeilproeven van de Jollenclub van de HJC had afgelegd. Uit de tekst van het diploma blijkt dat het spellen van de naam Kuyck bij de HJC-bestuurders kennelijk onoverkomelijke problemen opleverde. Later is Gerhard op het zeilen in een Valk overgestapt.

De jongste dochter Dieneke zeilde tot slot nog tot 1952 bij de HJC. Haar enthousiaste herinneringen hebben we al eerder gememoreerd.
In ieder geval hebben de activiteiten van Wouter Gerhard en zijn vaderschap van drie zeilende kinderen ervoor gezorgd dat zijn naam op het herinneringsbord in ons clubgebouw is gekomen.

H. Rot Pz

foto links:
Hermanus Rot
(foto eerebegraafplaats-bloemendaal.eu)

bedrijf voor timmerhout met houtwerven en loodsen aan het Zuideinde van Westzaan.

Dat groeide in de loop van de twintigste eeuw uit tot een belangrijke houtimporteur en een groothandel met 9 filialen in heel Nederland.

Wat precies de relatie geweest is van **Herman Rot** met de Haarlemse Jachtclub valt op dit moment (nog) niet te ontdekken. Nergens in de plaatselijke bladen is ook maar één bericht te vinden dat op zijn watersportactiviteiten betrekking heeft. Ook de eventuele deelname aan evenementen van de HJC van zijn kinderen is niet te traceren.

Dat laatste kan wel komen doordat de oudste zoon Pieter pas 12 jaar was toen de oorlog uitbrak en het nu niet bepaald de tijd was om met zeilen te beginnen. Toch moet er een reden zijn geweest om het bestuur te motiveren ook zijn naam op het gedenkbord te laten plaatsen. Het is wel waarschijnlijk dat Herman een watersporter was. Hij kwam tenslotte uit een geslacht van houthandelaren uit de Zaan.

Zijn vader Pieter, begonnen als handelaar in brandhout, breidde de zaken al snel uit tot een groot

foto boven:
Houthandel van vader Pieter Rot ca.1918
(Beeldbank De Zaansche Molen VZM001007590)

afbeelding links:
Tegeltableau gemaakt ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de Houthandel P. Rot Cz.
Op de afbeelding is onder andere de stoomhoutzagerij De Adelaar afgebeeld
(Beeldbank De Zaansche Molen invnr 0004080)

Na de oorlog veranderde de naam van het bedrijf in Houthandel Rote Westzaan NV, toen men het na jarenlange spotternijen over de combinatie Rot en hout raadzaam vond de naam van de houthandel niet langer te verbinden aan de naam Rot.
Herman kwam dus uit een dynamisch gezin, dat vijf zonen telde die allen de houthandel ingingen. De oudste drie zonen hebben de zaak van vader Pieter na diens overlijden voortgezet, terwijl Herman, die op 17 oktober 1896 in Westzaan geboren werd, zijn activiteiten later buiten de Zaan zocht.

foto rechts:
Villa Rote of De Witte Villa aan de Overtoom 56 in Westzaan, waar de ouders van Hermanus vanaf 1889 woonden, en dat waarschijnlijk zijn geboortehuis is. Het huis is na sloop als rijksmonument in 1990 weer opgebouwd aan de Guisweg.

Hij werd houtkoopman en vertegenwoordiger van de gerenommeerde Amsterdamse houthandel Key.
Dat was een bedrijf dat niet alleen hout inkocht en zelf bewerkte, het bezat ook huizen in Amsterdam, die verhuurd werden. Vooral later had het eveneens bemoeienis met handelsgeschillen tussen bedrijven in binnen- en buitenland. De directeur van Key was zelfs vanaf 1918 consul van Finland. Herman kwam dus met allerlei aspecten van het houtbedrijf in aanraking. Het is dan ook niet onwaarschijnlijk dat hij op enigerlei wijze met de watersport te maken kreeg, bijvoorbeeld door een boot te kopen.
Toen hij in 1926 naar Haarlem verhuisde, is hij wellicht lid van de HJC geworden. Hij kwam te wonen op de Verspronckweg 110, niet ver van de haven dus. In datzelfde jaar was hij in Zaandam getrouwd met Neeltje Maria Troost uit die plaats.

Samen kregen ze vier kinderen: twee dochters: Ank en Nelly Mariëtte en twee zonen: Hans en Pieter Simon. De laatste, genoemd naar zijn opa, was de oudste, die in 1927 in Haarlem werd geboren.
Dat hij iets met watersport had, blijkt in ieder geval uit het feit dat hij in de 80'er jaren een tijdje commissaris van een Betuwse jachthaven is geweest. Het opvallende aan hem is, dat hij zijn achternaam veranderd heeft. Hij staat in de genealogische gegevens onder de naam Herrot, misschien een samentrekking tussen de voor- en achternaam van zijn vader?
Onduidelijk is waarom hij dat gedaan heeft. Als leerling van het Christelijk Lyceum stond hij nog wel onder de naam Rot ingeschreven.

Het gezin was zeer gelovig en aangesloten bij de gereformeerden in hersteld verband. Op de grafsteen van Herman kwam later dan ook een spreuk uit de Bijbel te staan.

Herman was een zeer sociaal man die zich voor allerlei goede doelen inzette. Het is niet onmogelijk dat hij ook voor de HJC het een en ander heeft gedaan. Hij kon in ieder geval aan hout komen en misschien voor allerlei zaken zorgen die een verenigingshaven kan gebruiken.

Over zijn vooroorlogse activiteiten zijn we niet goed ingelicht, maar over die in de oorlog des te beter.
Al in 1941 financierde Herman, die ook wel Manus werd genoemd, de zogenaamde "Kindervoeding". Deze hulp was bedoeld om circa 100 kinderen van maaltijden te voorzien.
De ouders van die kinderen weigerden uit principe waardebonnen of goederen te accepteren van de Winterhulp Nederland. Die hulp werd algemeen als een Duits propaganda-instituut gezien. Daarnaast hielp Herman vooral vervolgde joodse medeburgers aan onderdak, verborg wapens in de duinen, werkte samen met de Knokploeg-Haarlem (KP) en de Haarlemse politie.

Door zijn werk voor de houthandel Key had Rot regelmatig, wel tientallen malen, contact met de Sicherheitspolizei (Sipo) in Amsterdam en Den Haag. In de loop van de oorlog gebruikte hij deze contacten diverse malen om de zaak van gevangenen te bepleiten en hen met geld vrij te krijgen. Tegen een flinke geldelijke vergoeding haalde hij bijvoorbeeld Sipo-medewerkers over hun processen-verbaal te mogen lezen.

De daarin aangetroffen namen van verraders (V-Männer) en SD-agenten gaf hij door aan het verzet, zodat eventueel tegenmaatregelen konden worden genomen.
In totaal betaalde hij hiervoor ongeveer 30.000 gulden uit eigen zak, een vermogen voor die tijd.

Zelfs met de chef van de Sicherheitspolizei had Herman contact. Dat was de beruchte oorlogsmisdadiger Willy Lages, die later één van de Vier van Breda zou worden. Die had wel in de gaten dat de oorlog in de herfst van 1944 op zijn einde liep en probeerde zo nu en dan zoete broodjes met het verzet te bakken. Dat zou hem later bij zijn berechting goed van pas kunnen komen.
Eind oktober liet hij Herman Rot bij zich komen en gaf hem een aantal processen-verbaal van aangiftes door Nederlandse verklikkers. Hij mocht die een etmaal houden, maar hij moest beloven ze niet te laten fotograferen, noch te kopiëren.
Herman trof hierin namen aan van enkele provocateurs die probeerden te infiltreren in het verzet. Dat was zo'n belangrijke informatie dat Herman niets anders kon doen dan overal naar toe te gaan en ze aan verzetsmensen te laten lezen. Die konden dan de relevante namen onthouden om er hun voordeel mee te doen. Uit één van de verbalen bleek dat een aantal mensen allerlei zaken over het verzet hadden verteld in het hoofdkwartier van de Sicherheitspolizei in de Amsterdamse Euterpestraat.

Een van hen was de Santpoortse dominee R.J. Oldeman, die later de hand heeft gehad in de moord op Herman Rot.

Van het proces voor het Bijzonder Gerechtshof in Amsterdam na de oorlog tegen deze dominee is uitgebreid verslag gedaan in het Haarlems Dagblad. Daarin kwam ook duidelijk naar voren hoe de handelswijze van Rot door verraders gevreesd werd. Hij had namelijk gebruikt gemaakt van een zekere Walter Bonnhagen als contactpersoon bij de SD in de hoofdstad. Deze liet zich door Herman omkopen en had hem meermalen op zijn kamer ontvangen.

Deze Bonnhagen bevestigde in het proces dat Rot bij hem was geweest. De Duitser was een aantal malen gedegradeerd omdat hij bepaalde opdrachten geweigerd had uit te voeren.
Hij kreeg daarna secretariaatswerkzaamheden te doen, waardoor hij op de hoogte was van ophanden zijnde arrestaties.
Evenals zijn typiste Lanzenstiehl was hij anti-Nazi en wilde hij Rot wel helpen. Ook bracht hij Herman in contact met andere Duitsers, die graag tegen betaling het een en ander wilden vertellen. Door al deze contacten raakte Herman op de hoogte wie verraders waren en vormde hij zodoende een gevaar voor hen.

Misschien dat één van die foute Nederlanders hem daarom wel uit de weg wilde ruimen. Hij wist in

ieder geval dat er op hem geloerd werd, wat hij tijdens een bespreking van het verzet ook gezegd schijnt te hebben.

In de ochtend van 24 april 1945 stond Herman met zijn zoon Pieter in de achtertuin van zijn villa Iris aan de Linnaeuslaan, grenzend aan de Haarlemmerhout, te kijken naar enkele personen in Duitse uniformen die houtsprokkelaars uit het bos wegjoegen.

foto boven:
Villa Iris, Linnaeuslaan 1 Haarlem, waar Hermanus in zijn eigen tuin werd doodgeschoten

Later hebben die Duitsers verklaard dat zij Rot hadden opgedragen zich te verwijderen. Hij zou dat niet gedaan hebben, maar in tegendeel, hij was begonnen te lachen.
Deze verklaring doet merkwaardig aan, omdat het ongeloofwaardig klinkt dat iemand een bevel van Duitsers zou negeren, ook al stond hij in zijn eigen tuin. Hoe dan ook, Rot werd onmiddellijk door zijn hoofd geschoten en stierf ter plaatse. Zoon Pieter ontkwam daaraan door zich plat op zijn buik op de grond te gooien. Hij verklaarde later dat de soldaat die zijn vader neerschoot, eerst nauwkeurig op iemand zou hebben gericht, die wegliep, maar die hij niet raakte. Vervolgens zou hij zich helemaal omgedraaid hebben en op een vrouw gericht hebben die in de richting van de Kleine Houtweg probeerde weg te komen.
Hij schoot op haar, miste, schoot opnieuw en miste haar weer.
Daarna had hij zich in de richting van het huis van Rot gedraaid, had even gericht en had toen Rot dood geschoten. Een vriend van zoon Pieter was getuige van deze dramatische wending van de situatie. Een van de Duitsers zou vervolgens tegen Pieter gezegd hebben, dat de schutter Friedrich Stellbrink was geweest.

Het onderzoek naar de moord werd door de Feldgendarmerie begonnen, maar niet afgemaakt door het nabije einde van de oorlog. In het proces tegen de al genoemde ds. Oldeman was overigens sprake van een andere moordenaar.
Dat zou de 17-jarige J.F.C. Stelbrink geweest zijn, een lid van de Haarlemse Schutzgruppe, een Duitse bewakingsdienst. De achternaam komt overeen met het andere verhaal, en ook dat de moordenaar een Duits uniform had gedragen.

Maar de toedracht van de moord wordt duidelijker op de zittingsdagen van het proces.
Ds. Oldeman vertelde dat een 16-jarige neef bij hem was gekomen met het verhaal dat hij sabotagehandelingen moest verrichten voor Rot. Deze had dat niet helemaal vertrouwd, omdat hij wist van de uitgebreide Duitse relaties van Rot. Oldeman was toen naar een Duitser gegaan, die betrouwbaar zou zijn, om hem te bewegen Rot te laten ophouden met het gebruiken van jongens voor zijn plannen.

Tijdens het proces bleef er weinig over van dit verhaal, maar wel werd duidelijk dat Oldeman eerst naar een foute agent in Haarlem was gegaan en later naar de SD in Amsterdam om Rot aan te geven. De SD'er Bonnhagen, die immers goede contacten met Rot had onderhouden, werd in de Britse oorlogszone opgespoord om te getuigen. Die verklaarde dat hij een door de predikant ondertekende aanklacht tegen Rot had gezien, gericht aan de Ortsgruppe N.S.D.A.P. in het Kenaupark, een groep waarmee de latere moordenaar in contact stond. Die aanklacht was onderschept en nadien nota bene in het bezit gekomen van Rot zelf. Oldeman had dus alle reden om te veronderstellen dat Rot misschien verzetsmensen op hem af zou sturen. Het zou kunnen verklaren waarom de eigenlijke moordenaar Stelbrink gericht geschoten had. Deze was opgeroepen als getuige en verklaarde dat hij waarschuwingsschoten in de lucht had gelost om houtsprokkelaars te verjagen, maar dat hij kennelijk te laag had gemikt. Hij verklaarde ten stelligste Rot niet gekend te hebben en ook geen opdracht tot het doodschieten gekregen te hebben. Op deze verklaring werd hij ernstig aangevallen en beschuldigd van leugens, omdat zoon Pieter en zijn vriend duidelijk hadden gezien dat er gericht geschoten was. Het oordeel van het Gerechtshof luidde uiteindelijk dat ds. Oldeman schuldig was aan de indirecte dood van Herman Rot door het doen van aangifte bij een NSB-agent en de SD en veroordeelde hem tot een gevangenisstraf van drie jaar. Voor andere wandaden kreeg hij nog een jaar erbij. Ook werd hij als predikant in Santpoort afgezet, hoewel hij die beslissing had aangevochten.

Ds. Oldeman van verraad beschuldigd

Zaak voor Bijzondere Gerechtshof te Amsterdam

De 44-jarige Ned. Herv. ds. R. H. Oldeman uit Santpoort, moest zich gisteren voor het Bijz. Gerechtshof verantwoorden wegens het aangifte doen bij den S. D. dat de heer H. Rot jongelui in 1943 tot sabotagedaden aanzette en hen van vuurwapenen voorzag en het aangifte doen bij den politieman v. d. Broek, dien hij als N.S.B.'er kende, dat ir. Smitt politiek onbetrouwbaar was, met de vraag of hij er niets aan kon doen.

Voor het begin van het proces waarwerd nadrukkelijk eenigerlei amet, die nog aan den naam van H. Rot zou kleven uitgewischt. Luitenante Verburg, mr. Stomps en dokter Talsma legden diensaangaande ondubbelzinnige verklaringen af.

De tweede zitting in het proces zal op 1 Maart worden gehouden. Hierbij zullen enkele getuigen opnieuw opgeroepen worden en zal men trachten den S. D.'er Bonnhagen, die ergens in de Britsche bezettingszône vertoeft, ter beschikking te krijgen.

Verslag van het proces tegen ds. Oldeman in het Haarlems Dagblad van 12 januari 1946

Herman Rot werd in eerste instantie op 1 mei 1945 begraven op het protestantse deel van de Algemene Begraafplaats aan de Kleverlaan.
In november 1945 werd zijn lichaam overgebracht naar de Erebegraafplaats Bloemendaal, waar hij in grafvak nr. 22 herbegraven werd.

Grafsteen van Hermanus op de Erebegraafplaats in Overveen met een spreuk uit de brieven van de apostel Paulus aan de Thessalonicenzen

W. J. Smit

Willem, die **Wim** werd genoemd, is niet in onze omgeving geboren, maar in Kinderdijk in Zuid-Holland. Zijn vader was een telg uit de bekende scheepsbouwersfamilie Smit, die allerlei scheepswerven en machinefabrieken in de omgeving van Alblasserdam bezat. Als je nu op weg naar het zuiden via de Nieuwe Maas rechtsaf de Noord opvaart, zie je aan de linker oever de enorme hallen van de scheepswerf Royal IHC. Dit bedrijf komt voort uit een fusie in 1965 van zes grote werven van onder andere de familie Smit. Ook het Haarlemse Conrad Stork aan het Noorder Buiten Spaarne behoorde tot die combinatie.
Wims vader Cornelis ging na zijn studie Werktuigbouwkunde in Delft als ingenieur eerst aan de slag bij machinefabriek Diepeveen, Lels en Smit. Dat was een van de eerste stoomfabrieken van ons land geweest, opgericht door de scheepswerf van de familie als toeleveringsbedrijf voor hun scheepswerven.

Cornelis Smit trouwde in 1917 met de jonge onderwijzeres Wilhelmina (Willy) de Haan die vanuit Arnhem in 1915 in Kinderdijk was gaan lesgeven. Het echtpaar kreeg drie kinderen, van wie zoon Hendrik (geb. in 1918) de oudste was. Wim werd als tweede kind op 15 maart 1921 in Kinderdijk geboren.
Drie jaar later volgde zusje Catharina.

De fabriek van Diepeveen, Lels en Smit werd voortgezet als Machinefabriek J & K Smit, waarbij Cornelis Smit directeur werd. Later trad hij als jongste broer ook toe tot de directie van J & K Smit Scheepswerven.

Cornelis gold op technisch gebied als vooruitstrevend. Ook was hij een sociaal betrokken werkgever, die zo geliefd was bij zijn personeel dat werfarbeiders na zijn overlijden zijn kist op hun schouders droegen van Kinderdijk naar de begraafplaats in Alblasserdam, een afstand van zo'n vijf kilometer. De werf van Cornelis werd ook wel als de "rode werf" aangeduid.
Tijdens zijn studie in Delft had hij een levenslange vriendschap gesloten met zijn dispuutgenoot, de later bekende Haarlemse architect Han van Loghem. Deze hing het socialistisch gedachtegoed aan en werkte vanaf 1917 mee aan sociale woningbouwprojecten als "Tuinwijk-Zuid" en Rosehaghe" in zijn geboortestad. Het gezin was cultureel geïnteresseerd. Kunst en literatuur maakten deel uit van het dagelijkse leven.

Wims moeder had veel contact met de later beroemde magisch-realistische schilder en tekenaar Raoul Hynckes, die met haar zuster was getrouwd. Deze kunstenaar was als Belg in de Eerste Wereldoorlog naar het neutrale Nederland gevlucht. Ook de voor de HJC zo belangrijke Léon Huybrechts, die erelid van onze vereniging zou worden, kwam in die tijd naar ons land.

Het vroege werk van Hynckes werd stelselmatig door de familie Smit aangekocht en vormde later de zogenaamde collectie Smit- de Haan. Nog in 2003 is een mooie tentoonstelling daarvan in het Dordrechtse Museum Simon van Gijn te zien geweest onder de naam "Raoul Hynckes in Kinderdijk: de collectie Smit-de Haan".

Een mooi boek over de verzameling is uitgegeven door Willem Warnaars en Dörte Nicolaisen. (zie afbeelding rechts)

Helaas bleef vader Cornelis niet lang directeur, want hij overleed al in 1935 na een lang ziekbed. Wim was dus bij zijn vaders overlijden nog maar 14 jaar oud.

Moeder Wilhelmina besloot met haar opgroeiende kinderen naar Bloemendaal te verhuizen, nadat zij van Wims leraar Wichers Biologie op het het gymnasium in Dordrecht had gehoord dat het onderwijs in Kennemerland van heel goede kwaliteit was. Wims moeder volgde zijn suggestie en verhuisde naar Bloemendaal, waar het gezin op de Esschenlaan 14 kwam te wonen.
Wim werd vervolgens op het Kennemer Lyceum in Overveen ingeschreven, de school waar ook de heer Wichers was gaan lesgeven.

Aanvankelijk zat Wim op de gymnasiumafdeling, maar later veranderde hij van richting en koos voor de HBS-opleiding.
Na vijf jaar Kennemer deed hij er in 1941 eindexamen HBS.

Het is waarschijnlijk dezelfde leraar Wichers geweest, schrijver van ons clublied "Water en Wind", die Wim stimuleerde om lid van de HJC te worden. Hij was overigens een heel sportieve knaap, die ook schaatste, hockeyde en roeide.

foto links:
Essenlaan 14 Bloemendaal, waar moeder Wilhelmina met haar kinderen kwam te wonen.

.

boven:
Getekende verjaardagskaart aan Wim van oom Roel (Raoul Hynckes), maart 1929

foto links:
Woonhuis van de familie Smit aan de Molenstraat 8 Kinderdijk, waar de collectie Smit-De Haan met werken van o.a. R. Hynckes zich bevond. Het huis is in 1917 verbouwd door de beroemde Haarlemse architect Han van Loghem, die met het gezin bevriend was. Het huis stond bekend als het "Huis met de blikken deur", omdat de oorspronkelijke voordeur van metaal was.

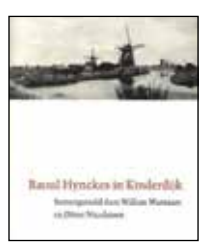

Hij was gek op water. Al in Kinderdijk schaatste hij, waar hij achter het huis aan de Molendijk kon opstappen. Nu in Bloemendaal kon hij bij de HJC zeilen.

foto boven:
Wim Smit in zijn kleine BM in augustus 1939

Maar hij zocht zijn vertier niet alleen buitenshuis. Hij was net als zijn ouders een fervent lezer, die door de contacten met zijn oom, de bekende uitgever John Meulenhoff, de boekenwereld leerde kennen.
Heel bijzonder is, dat in Wims nalatenschap veel eerste drukken van poëziebundels zaten.
Hij was ook artistiek begaafd en tekende graag, zoals op een keer een tekening van zijn zeilboot.

rechts:
tekening Wim in zijn zeilboot

Hij komt niet zo vaak voor in de verslagen van het Haarlems Dagblad, maar er blijkt wel uit dat hij een fanatiek zeiler was. Zo voer hij met een clubjol mee in de onderlinge voorjaarswedstrijden van 1939.

Er was een grote opkomst, zodat er bij de jollen in series gevaren moest worden. “Smit won door zeer fanatiek zeilen de derde serie”, stond er in het verslag te lezen, waar ook Course Flemming zich door overwinningen in de 16m2 onderscheidde.
In het afsluitende zeilweekend van de voorjaarswedstrijden werd Wim uiteindelijk derde in het algemeen klassement, waarbij hij “een zware concurrent” voor de overwinnaar was geweest.

In het volgende jaar deed hij weer mee, nu bij de clubjollen A. Hij werd overall winnaar van de in totaal vijf verzeilde wedstrijden. De verslaggever constateerde met voldoening dat Wim met steeds fraaie resultaten volkomen verdiend de eerste prijs had veroverd. Het laatste jaar dat Wim Smit in verslagen genoemd wordt, is 1941, het jaar dat hij eindexamen deed.
Bij de kampioenschappen van Noord-Holland op de Westeinder Plassen eind mei waren de omstandigheden door een stijve bries zwaar. Het verslag spreekt van een zeer felle strijd bij de 12-voets jollen, waarbij W. Smit de eerste wedstrijd won. Ondanks het feit dat hij na twee wedstrijden ongeveer hetzelfde aantal punten had als zijn twee naaste concurrenten, moest hij ze uiteindelijk laten voorgaan, en werd hij derde in het klassement.

Bij de Kaagweek eind juli zeilde Wim in de 12-voets jol “Mooie Nel” in de teamwedstrijden mee. Wie er nog meer meedeed, wordt uit het verslag niet duidelijk. Hoog scoorde het HJC-team in ieder geval niet.
Een grappig detail is trouwens dat de jol de naam “Mooie Nel” droeg, terwijl er in diverse verslagen van zeilwedstrijden sprake is van “Mooie Hel” als het vaarwater van onze plas bedoeld werd.

In het laatste verslag dat we over de zeilprestaties van Wim Smit hebben, blijkt dat hij zich vooral als clubjollenzeiler had gemanifesteerd. In de al genoemde Kaagweek zeilde hij met zijn jol ook in de individuele wedstrijden mee. Daar werd hij vierde. De verslaggever vond dat een behoorlijke prestatie, omdat Wim met een clubjol voer en bovendien weinig routine op de nationale wedstrijden had.

Om zich in het boekenvak te bekwamen trok hij na zijn eindexamen naar Leiden, waar hij een baan bij de bekende Leidse boekhandel Kooyker aan de Breestraat kreeg.
Het was waarschijnlijk de bedoeling dat hij na de oorlog bij de uitgeverij van oom John Meulenhoff zou gaan werken. Of hij naast zijn baan bij Kooyker ook studeerde, is niet duidelijk, maar toen hij later wegens de oorlogsomstandigheden moest onderduiken, werd hij als studentonderduiker aangeduid.

Eind april 1943 schreef Wim aan vrienden dat hij het niet langer kon aanzien hoe de Duitsers ons land bezet hielden. Hij had gehoord dat het verzet bij de bedrijven in de Krimpenerwaard opbloeide en hij wilde daaraan zijn bijdrage leveren. Daarom dook hij onder in zijn geboorteplaats Kinderdijk op de familiewerf J & K Smit.

Daar heeft hij contact gezocht met de illegaliteit. In Alblasserdam en in Kinderdijk bestonden al voor 1943 illegale groepen, waarvan die van de eerstgenoemde plaats in maart van dat jaar was opgerold. Die van Kinderdijk lieten zich daardoor niet van de wijs brengen en zetten hun activiteiten voort. Daar ging ook Wim Smit bij horen, samen met drie andere onderduikers. Zij worden in een boek over de aanstaande april-meistakingen van 1943 genoemd als behorende “tot de meest onversaagden”.
Wat was het geval?
Op donderdag 29 april 1943 liet Friedrich Christiansen, opperbevelhebber van de Duitse bezettingstroepen, in alle kranten een oproep plaatsen, die insloeg als een bom. Alle Nederlandse oud-militairen, bijna 300.000 man, moesten zich vrijwillig voor krijgsgevangenschap melden.
Daarna zouden ze in Duitsland in de oorlogsindustrie worden ingezet om het enorme verlies aan Duitse arbeiders die voor het leger werden opgeroepen, te compenseren. Bovendien zou het aantal mannen dat zich tegen de Duitsers kon verzetten, daardoor afnemen.
In Twente, het eerst in Hengelo bij de machinefabriek van Stork, braken onmiddellijk proteststakingen en demonstraties uit. Het Twentse voorbeeld vond bijna overal in Nederland navolging, met uitzondering van de grote steden, zoals Rotterdam, dat een grote oorlogshaven had die veel werk verschafte.

foto boven:
Boekhandel Kooyker aan de Breestraat te Leiden

foto links:
Scheepswerf J. & K. Smit te Kinderdijk

rechts:
Bericht uit Rotterdamsch Nieuwsblad van 4 mei 1943

Bovendien speelde de herinnering aan de recente geallieerde bombardementen van 31 maart waarbij meer dan 400 inwoners omkwamen, ook een rol.

Aan de rechteroever van de Noord concentreerden de stakingen zich in Alblasserdam en Kinderdijk. Op een vrijdagochtend, nog vóór 8 uur, begon de staking bij J. & K. Smit's Scheepswerven en Machinefabriek, waar 600 arbeiders werkten.

Deze staking werd voor de arbeiders van naburige bedrijven het signaal, eveneens het werk neer te leggen. De meesten vertrokken rustig naar huis of gingen in hun volkstuintje werken. De Sicherheitsdienst had de directies van verschillende werven en fabrieken al op de dag van de staking gesommeerd om op het gemeentehuis in Ridderkerk te verschijnen. De meeste directeuren negeerden deze oproep.
De volgende dag kregen zij te horen, dat ze lijsten moesten inleveren van de arbeiders, die op vrijdag niet op hun werk waren verschenen.
Maar de directies, waarvan velen familieleden van elkaar waren, vonden allemaal dat zij dergelijke lijsten niet konden samenstellen.
Zij wisten dat zij door één lijn te trekken, sterk genoeg tegenover de Duitsers stonden om weerstand te kunnen bieden.
De Sicherheitsdienst oefende zware pressie uit op de portiers van enkele ondernemingen om te vertellen welke mensen zij die ochtend niet gezien hadden.

Het onderzoek stond onder leiding van de Duitse SD'er Hoffmann, een felle partijman en een wrede figuur. Hij was ervan overtuigd, dat de

Doodvonnissen

BEKENDMAKING

De Höhere SS und Polizeiführer Nordwest maakt het volgende bekend:
Het in het beveiligingsgebied Zuid-Holland in Rotterdam dagende Politiestandrecht heeft op grond van het decreet en de bijzondere beschikking van den Rijkscommissaris over het instellen van het Politiestandrecht van 1 Mei 1943 de navolgende doodvonnissen geveld, die na bevestiging door de hoogste rechterlijke macht ten uitvoer gelegd werd. Veroordeeld werden de Nederlanders:

1. Arie Leendert Verhoef, geboren op 22.5.1917 te Schelluinen,
2. Wouter Sleb, geboren op 28.5.1918 te Hoornaar, als raddraaiers bij een samenscholing en onruststichters in Giessen-Nieuwkerk;
3. Willem Johannes Smit, geboren op 15.3.1921 te Nieuw-Lekkerland,
4. Jacob de Groot, geboren op 14.12.1918 te Nieuw-Lekkerland, wegens het verbreiden van vlugschriften, waarin tot staking en tegenstand opgehitst werd.

stakingsbeweging georganiseerd moest zijn. Eerst liet hij een paar directeuren arresteren, maar deze mannen werden weer vrijgelaten, toen Hoffmann ervan overtuigd raakte, dat de stakingsleiding moest worden gezocht onder het personeel van J. & K. Smit's Scheepswerven en Machinefabriek in Kinderdijk.

Hij wist ook, dat daar de verspreiders van een stakingspamflet moesten worden gezocht. De beurtschipper van een schip met de veelzeggende naam "Anton Mussert" had 's nachts licht zien branden boven in het kantoor van de scheepswerf en had dat aan de portier gemeld. Die was ter controle naar boven gegaan en had daar Wim Smit met een andere verzetsstrijder, Jacob de Groot, aan het werk gezien.
Mogelijk is dit Hoffmann op de een of andere manier ter ore gekomen.

Op maandagmorgen 3 mei sloeg de SD toe. In een korte, onverwachte razzia arresteerde de dienst een aantal personen, onder wie Jacob de Groot en Wim Smit. Zij behoorden tot degenen, die het stakingspamflet hadden vervaardigd en verspreid. Toen de SD bij de werf was verschenen, had Wim Smit nog wel kunnen vluchten. Hij bevond zich op het kantoor van zijn oom en schijnt een waarschuwing te hebben beantwoord met de woorden:
„Als ze mij niet vinden, nemen ze een ander - en ik kan zwijgen."
Hij had er kennelijk op gerekend dat ze hem zouden verhoren en mogelijk martelen.

Maar hij werd nog diezelfde dag naar Rotterdam gebracht om daar zonder vorm van proces standrechtelijk te worden gefusilleerd.

Wel kreeg hij nog de gelegenheid een afscheidsbrief te schrijven.
In een indrukwekkende brief aan zijn moeder en zusje schreef hij hun dat hij kalm was en bereid te sterven. Hij verzekerde hen van zijn liefde en bezwoer hen positief naar de toekomst te kijken.

Zoals vele verzetsmensen is hij vermoedelijk doodgeschoten op het Hoofdbureau van Politie aan het Haagse Veer in Rotterdam.
Het boek waarin dit verhaald wordt, zegt dat Wim inderdaad het geheim van het pamflettencomplot in zijn graf meenam.
Het sluit af met de woorden: "Wij gedenken hem als een der moedigsten uit de Meidagen van 1943."
Vanaf 4 mei, toen de situatie op de meeste plaatsen in het land weer min of meer 'normaal' was, werden stoffelijke overschotten aan nabestaanden overgedragen. Zij moesten 's morgens vóór 7 uur onder toezicht van de politie vanuit een lijkenhuisje worden begraven. De lichamen dienden zonder enige plechtigheid ter aarde te worden besteld; alleen naaste familieleden mochten daarbij aanwezig zijn. Rouwadvertenties mochten niet worden geplaatst, omdat er voorkomen moest worden dat begrafenissen zouden 'ontaarden' in anti-Duitse demonstraties.

Helaas is het lichaam van Wim na de fusillade niet aan de familie overgedragen.
Zijn stoffelijk overschot werd nooit gevonden ondanks herhaalde

foto boven:
De algemene Begraafplaats 'Oude Torenhof' in Alblassedam

naspeuringen van zijn familie. Zijn nabestaanden hadden en hebben geen idee waar dat kan liggen, maar ze houden er rekening mee dat hij op een braakliggend terrein is begraven, waarop na de oorlog nieuwe huizen zijn gebouwd. Wim kreeg dus een symbolisch graf op de Algemene Begraafplaats “Oude Torenhof” in Alblasserdam, Kerkstraat 207 (graf id-nummer 6735 plaatsaanduiding E_069), waar zijn naam op de steen van het familiegraf van zijn vader werd gebeiteld.

foto boven:
Johannes Warnaars, neef van Wim Smit, bij de jaarlijkse herdenking op de scheepswerf.

Nog elk jaar op 3 mei komt de familie met de werfdirectie bij elkaar om de dood van hun dappere familielid Wim te herdenken.
Dat doen ze bij de gedenksteen die in het hoofdkantoor van de werf, nu Royal IHC, waar bloemen worden neergelegd.

rechts:
De gedenkplaat op de eerste verdieping van het Kennemer Lyceum

Zo zien we ook hier, dat de moord op een familielid in de Tweede Wereldoorlog, al is het lang geleden, toch steeds een bron van aandacht blijft.

Wims naam kwam niet alleen op de herinneringsplaquette van de HJC terecht, maar ook werd hij als oud-leerling geëerd met een naamsvermelding op het gedenkbord in de hal van het Kennemer Lyceum, waarop we ook de naam van Emile Bastet kunnen lezen.

rechts midden:
Herinneringsplaquette in het clubhuis van de Koninklijke Roei- en Zeilvereniging ‘t Spaarne

Een plaquette van de Koninklijke Roei- en Zeilvereniging Het Spaarne, waarvan ze eveneens lid waren, vermeldt weliswaar niet hun namen, maar ook zij worden gememoreerd in de woorden “Ter nagedachtenis aan leden en oud-leden die ons in deze jaren (1940-1945) ontvielen”.

Zo hebben Wims veelzijdige activiteiten hem niet alleen bij ons doen voortleven. Het blijft heel opmerkelijk dat een jonge man uit Kinderdijk door de keuze van zijn moeder voor een bijzondere school in onze omgeving terechtkomt en ook hier wordt herdacht voor zijn moedige keuze voor het verzet in de Tweede Wereldoorlog.

Bronnen waaruit informatie geput is

Algemene Begraafplaats “Oude Torenhof”, Alblasserdam

Bastet, Frédéric, De kat uit de boom. Haarlemse herinneringen. Muggenreeks. Haarlem 1998.

Beeldbank De Zaansche Molen

Biografisch Portaal

Bloemendaal Kroniek 1940-1945

Bouman, P.J., De April-Mei-stakingen van 1943. ‘s- Gravenhage Martinus Nijhoff 1950

Centraal Bureau Genealogie Den Haag

Genealogieonline

Geneanet

Geni.com

Haarlems Dagblad

Hartendorf, G.E., Politieverzet in Haarlem tijdens de Tweede Wereldoorlog. 2e gewijzigde dr. Haarlem 1995

Historische Vereniging West-Alblasserwaard

Ilibriana (website van de oud-directeur van de Heemsteedse Bilbliotheek, Hans Krol)

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Kamp Amersfoort

Koninklijke Bibliotheek, Delpher krantendatabase

KZ Gedenkstätte Mauthausen

Nationaal Monument Kamp Vught

Nationaal Monument Oranjehotel

Nazaten Flemming, Kuyck, Smit.

NIOD, Erelijst van Gevallenen 1940-1945

Noord-Hollands Archief, krantenviewer en beeldbank

Oorlogsgravenstichting

Römelingh, J en G.P.G.M. van Rijn, Rumor in schola, de geschiedenis van het Kennemer Lyceum tijdens de Tweede Wereldoorlog. Z.pl. 2005

Stichting Beeld en Geluid

Stichting De Eerebegraafplaats Bloemendaal

Stichting Herinnering LO-LKP/ Het grote gebod deel 1, Zuid-Holland

Stichting Vriendenkring Mauthausen

Stichting Vriendenkring Neuengamme

Stichting Westzaanse Digitale Beeldbank

Tracesofwar.nl

Wiewaswie

Wikipedia/ groep André Sprang-Kapelle

Speciale dank gaat uit naar Annet Hardewijn-Flemming, Dieneke Heijermans-Kuyck en Johannes Warnaars

HAVENKANTOOR